
ПАРАДОКСАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОЇ ДІТОРОДНОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ

С.Ю. АКСЬОНОВА,
*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник Інституту
демографії та соціальних досліджень НАН України*

Обвальне падіння народжуваності, яке спостерігалось в Україні в 90-х роках минулого століття й було зумовлене трансформаційними соціально-економічними процесами в українському суспільстві, що супроводжувались значним зниженням рівня матеріального забезпечення населення та певним соціально-психологічним дискомфортом, змінилось на початку XXI століття деяким її зростанням. Загальний коефіцієнт народжуваності підвищився з 7,7‰ у 2001 р. до 9,9‰ у 2006 р. Причому на зміни показника в останні роки здебільшого вплинуло підвищення інтенсивності народжувань. Так, якщо зміни загального коефіцієнта народжуваності у 2005 р. порівняно з 2001 р. були на 9,3% спричинені збільшенням частки жінок репродуктивного віку у загальній сукупності населення, вже наступного, 2006 року, “внесок” структурних змін у підвищення народжуваності скоротився до 5,8%. Сумарний показник народжуваності підвищився з 1,1 дитини у 2001 р. до 1,3 дитини у 2006 р. (у тому числі у міських поселеннях – з 0,9 до 1,2 дитини, в сільській місцевості – з 1,4 до 1,6 відповідно). Незважаючи на позитивні зрушення, сучасний рівень народжуваності продовжує залишатися недостатнім для простого відтворення населення, для чого потрібно аби на одну жінку припадало не менше, ніж 2,2 народжені дитини. Спеціальні опитування молодих сімей стосовно бажаної кількості дітей свідчать, що переважна більшість сімей за наявності усіх необхідних умов хотіли б мати дводітну сім’ю [1, с.36–37; 2, с.34]. Які ж чинники гальмують підвищення народжуваності в Україні?

Основною причиною обмеження кількості дітей в Україні респонденти називають низький рівень матеріальної забезпеченості сім’ї. Серед мотивів абортів чи не найчастіше жінки вказують незадоволеність матеріальними умовами. Страх переступити межу злиденності, бути нездатним піклуватися на прийнятному рівні про своїх дітей сприймається як правдива причина відмови від народження дитини. Але поряд з цим, спеціальні дослідження ціннісних орієнтацій та сімейної поведінки населення показали, що “чим більш заможними є респонденти, тим нижче у них репродуктивні орієнтації, вони менше орієнтовані на материн-

ство та батьківство” [3]. Статистичні матеріали обстежень підтверджують закономірність, що в більш забезпечених сім'ях фактична і бажана кількість дітей у середньому менша, ніж у малозабезпечених [2, с.34]. Проблема набуває парадоксального характеру. Часто буває так, що незайняті на ринку праці жінки без трудового доходу відмовляються від дитини або відкладають її народження через матеріальну невпевненість, однак після отримання роботи вони також не прагнуть материнства, але вже через небажання втрачати роботу. Парадоксальність полягає ще й у тому, що одночасно у суспільстві існують переконання, які є за суттю взаємовиключними: “діти – найголовніша цінність, багатство” та “багатодітна сім'я – бідна сім'я”.

Уважний погляд на інші проблеми, пов'язані з дітородною активністю, виявляє, що більшості з них притаманна парадоксальність. Побачити проблему – це зробити крок до її вирішення, але другим обов'язковим кроком повинно бути виявлення характеру-сутності існуючої проблеми. Парадоксальний її характер вказує на необхідність застосування комплексного підходу, врахування всіх можливих наслідків (прямих та опосередкованих, у найближчому та більш віддаленому майбутньому). Без цього неможливо розробити план ефективних заходів щодо поліпшення соціально-демографічної ситуації та уникнути негативних результатів.

Гносеологічну значущість парадоксального як інструменту пізнання суспільних процесів вже по праву оцінили у соціологічних дослідженнях [4, 5, 6]. Для того, щоб охопити одним поняттям різноманітний клас процесів і явищ у діяльності людини, знаний російський соціолог Ж. Тощенко запропонував термін “кентавр-проблеми”, сутність якого полягає у тому, що індивідуальній, груповій і суспільній свідомості (а також й знанню) може бути властивий такий стан, “коли розум не може пояснити одночасне існування двох (або кількох) взаємовиключних явищ” [4, с. 6]. Г. Козирев розглядає кентавр-проблеми як чинники внутрішнього конфлікту людини. У тих випадках, коли особистість стає перед вибором, де кожен із варіантів є значущим для неї, але разом ці варіанти є несумісними, вибір якогось з них передбачає відмову від іншого і супроводжується певною (інколи непоправною) втратою [5, с.124]. Це має наслідком роздвоєння особистості, нездатність прийняти рішення. На поведінку людини, її діяльність впливають парадокси й протиріччя складної реальності, та, водночас, вона ж їх і відтворює. Цей феномен М. Мнацаканян описує як “парадоксальна людина у парадоксальному суспільстві” [6]. Кентавр-проблема на макрорівні може виявитися як прагнення досягти одночасно кількох взаємовиключних цілей. Однак, можливо взаємовиключними вони є тільки для сучасності, а за умови підвищення рівня пізнання закономірностей суспільного розвитку вони перестануть сприйматися як суперечливі.

Найбільші парадокси у суспільному житті виникають у період деформації суспільних відносин, порушення соціальних зв'язків, нестабільності. Кризовий характер соціально-демографічної ситуації в Україні визначився поєднанням масштабної депопуляції населення з погіршенням якісних його характеристик і став результатом глибоких деформацій у суспільстві, що спровокувало посилення парадоксального у дітородній активності.

Ринковий шлях розвитку економіки країни підвищує вимоги до кожного учасника ринку праці, вимагає неупинного зростання професійно-кваліфікаційних характеристик економічно активного населення як чоловічої, так і жіночої статі. Однак, поряд з цим, у сферу інтересів держави входить підвищення народжуваності. Для жінок репродуктивного віку це обертається справжньою кентавр-проблемою. Роботодавці, які усвідомлюють важливість інвестицій у поліпшення професійної майстерності персоналу, запроваджують різноманітні заходи, семінари, курси підвищення кваліфікації, влаштовують поїздки з обміну досвідом із зарубіжними підприємствами (фірмами). За таких умов навіть рік перерви (тим більше три) у трудовій діяльності може спричинити непоправне “відставання” жінки від необхідного професійного рівня, знизити її конкурентоспроможність на ринку праці, вплинути на оплату праці, підвищити ризик втратити престижну роботу тощо. Водночас народження дитини вимагає, щоб жінка на деякий час відлучилась від виробництва. Малюку, особливо першого року життя, потрібно, щоб мати була поруч з ним, адже це впливає на його психофізіологічний розвиток¹. Але зазначимо, що за стрімкого науково-технічного прогресу рік відриву від професійної діяльності не означає, що “відставання” від належного професійного рівня також буде лише на рік. Жінкам XXI століття потрібно докладати більше зусиль, щоб відповідати постійно зростаючим професійно-кваліфікаційним вимогам виробництва, ніж жінкам на початку 80-х років (в роки більш високої народжуваності). “Час, витрачений на догляд за дитиною, стає дорожчим, коли країни стають більш розвиненими” [7, с.250]. Орієнтація України на ринкову систему господарювання, існуючу у розвинутих країнах світу, з одного боку, та визнання населення як найціннішого багатства і необхідності його “примножувати” через підвищення народжуваності, з другого боку, на тлі об’єктивності того, що “вища вартість часу збільшує витрати на дітей і таким чином зменшує потребу у великих сім’ях” [7, с.251], свідчить про парадоксальний характер проблеми, яку неможливо вирішити обмежуючись лише окремими заходами, як то наданням грошової допомоги. Крім того, найбільшою дітородною активністю при народженні первістків вирізняються жінки віком 20–24 роки; а відносно високі значення повікових коефіцієнтів народження другої, третьої та наступної черговості пересовуються на старші вікові групи жінок. Зростання навантаження на жінку при народженні ще однієї дитини, та зменшення з віком психофізіологічних можливостей швидкого освоєння інновацій спричиняють те, що “відставання” у багатьох випадках обертається “втратою” улюбленої професії із задовільним рівнем доходів. Серед значущих чинників, які необхідні для досягнення успіху в житті, 73% жінок у повних сім’ях в Україні вказали “бажаність високооплачуваної роботи”, 43% – “престижну спеціальність” [8, с.101].

За результатами дослідження “Оцінка рівня знань, ставлення та практики батьків та фахівців з догляду за дітьми раннього віку”, проведеного Державним інститутом проблем сім’ї та молоді, для 13% матерів проблемою, яка виникла у зв’язку з народженням дитини, є відмова від службової кар’єри. Серед чоловіків

---

¹ Зарубіжні дослідження виявили, що на розвиток немовляти впливає навіть частота материнського (в цілому батьківського) доторкання (parent attachment).

така проблема виникає надзвичайно рідко (0,3%) [9, с.82]. Але ми аж ніяк не можемо погодитися з висновком, що “труднощі у сфері професійної діяльності батьків, пов’язані з народженням дитини, є нормальним явищем, до якого треба ставитись як до тимчасового і не такого значущого, як народження нової особистості” [9, с.82]. Для того, щоб виховати дитину як особистість з почуттям гідності, мати повинна відчувати свою самореалізацію, що залежить, поміж іншим, й від її професійної успішності. Окрім психоемоційного дискомфорту, який посилюється у жінок-домогосподарок в міру того як дорослішає дитина і все менше й менше потребує на увагу з боку батьків, внаслідок чого можуть виникати різноманітні сімейні суперечки, “тимчасове і не таке значуще явище” може вплинути на якісні характеристики жіночого потенціалу, ще більше заострити гендерні проблеми. Подолання труднощів, на нашу думку, слід шукати не у констатації, що це є “нормальне явище”, а у розробці нормативних положень та поширенні таких видів зайнятості, як дистанційна, з гнучким графіком роботи, зайнятість неповний робочий день (тиждень), з відповідним їх відображенням у законодавстві та застосуванням на підприємствах різних форм власності. З метою посилення конкурентоспроможності жінки, яка бажає приступити до роботи після декретної відпустки, варто влаштовувати курси підвищення кваліфікації, школи майстерності тощо.

Занадто суперечливими є макро- (на рівні держави) і мікрополітика (фірм, підприємств, установ, особливо приватних) щодо працівників з дітьми. Якщо на національному рівні приймаються заходи, метою яких є заохочення населення до народження більшої кількості дітей, то підприємці-роботодавці здебільшого віддають перевагу тим потенційним працівникам, які не мають дітей, а отже більше часу та енергії будуть приділяти роботі, сприяючи підвищенню доходу фірми. В комерційних установах, в яких пропонується високий рівень заробітної плати, проводять тести на “професійну придатність”, справжньою метою яких є дізнатися, наскільки претендент буде віддаватися справі й що заважатиме йому. Наявність дітей знижує шанси отримати високооплачувану роботу як для жінок, так і для чоловіків. Хоча, безперечно, проблема працевлаштування для жінок з дітьми стоїть гостріше, ніж для чоловіків.

Підвищення рівня освіти жінки, зміни у її соціальному статусі, професійна діяльність супроводжуються розширенням її світогляду, збагаченням її інтелектуального та емоційного світу, що стає передумовою для соціально-відповідального материнства, допомагає удосконалювати психолого-педагогічні характеристики жінки як матері-вихователя, сприяє зростанню її авторитету в сім’ї. Високоосвічені жінки не зводять свої материнські функції тільки до матеріального забезпечення дитини (нагодувати, одягти), а створюють необхідні умови для становлення дитини як особистості. Прагнучи достатньо часу й уваги приділити дитині, такі жінки, як правило, зорієнтовані на одно-дводітну модель сім’ї. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р., у групі найосвіченіших матерів спостерігалась найнижча народжуваність [10, с.74–75]. До того ж у жінок з високим рівнем освіти відмічається більш пізній календар народжувань.

Окрім того, що вищий рівень освіти жінки сприяє посиленню відповідального материнства, внаслідок чого віддається перевага якості, а не кількості дітей,

спостерігається опосередкований вплив освіти на обмеження кількості дітей через розширення можливостей працевлаштування жінки та ймовірності успішної професійної кар'єри. Одночасне прагнення держави мати високий освітній рівень жіночого населення та підвищити народжуваність на тлі відсутності дійових заходів щодо якісного оновлення й розвитку ринку соціальних послуг сприймається як парадоксальне явище.

Низку демографічних парадоксів доповнює ігнорування досвіду минулих років щодо заходів демографічної політики у сфері народжуваності. Парадоксальність виникає унаслідок очікування довготривалого ефекту від запровадження демополітичних заходів, які спричиняють, як вже було доведено минулим досвідом, кон'юнктурну реакцію, що відбувається тільки на поточних показниках народжуваності населення кількох календарних років, але, як правило, не змінюють сумарні показники народжуваності реальних поколінь. Введення у 1982 р. в Україні частково оплачуваної відпустки по догляду за дитиною віком до року та подовження відпусток по догляду за дитиною до півторарічного віку стимулювало істотне підвищення дітородної активності, особливо у 1983 та 1986 роках, але вже починаючи з 1987 р. й впродовж п'ятнадцяти років народжуваність невпинно зменшувалась (у 2001 р. сумарний показник народжуваності був майже вдвічі нижчим за рівень 1986 р.). Значна кількість сімей реалізувала народження раніше запланованого терміну, внаслідок чого відбулося зміщення календаря народжень на більш ранній період. Крім того, якщо “у 1983 р. ціна так званого приросту однієї дитини становила 2,8 тис. крб., то вже у 1987 р. — 8,3 тис. крб.” [11].

Очікування, що грошова допомога при народженні дитини матиме не тільки (а можливо й не стільки) соціальну ефективність, яка визначатиметься послабленням диференціації життєвого рівня сімей без дітей та сімей з дітьми, а виконуватиме насамперед демографічну функцію (підвищення народжуваності), перетворює важливий і вкрай необхідний захід на кентавр-явище, яке вміло “ховає або камуфлює сутність того, що відбувається” у суспільстві [4, с.8]. Тобто шляхом введення допомоги при народженні дитини створюється видимість розв'язання проблеми, “виникнення та загострення якої є емерджентним наслідком — проявом системного неблагополуччя не лише в економіці, а й в усіх сферах життя суспільства” [10]. Як захід у піклуванні держави про добробут населення у квітні 2005 р. було запроваджено одноразову допомогу при народженні дитини у сумі, кратній 22,6 розміру прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років, устанавленого на день народження дитини. Але вже через рік сім'я залишається наодинці з проблемами подальшого утримання й виховання на пристойному рівні своєї дитини. Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку має символічний характер, але й її позбавляється жінка, яка вирішила приступити до професійної діяльності достроково. Відсутність реального регулювання державою цін на дитячі товари обумовлює витрачання відразу ж значної частки цієї допомоги на товари, які є вкрай необхідними для дитини, але дорогими. Зауважимо, що ринкові механізми поширюються й на дитячі товари: зростаючий (наприклад, внаслідок підвищення кількості народжених) попит на товари обумовлює зростання цін на ці товари. Отож, навіть за відсутності

інфляції, “реальна” одноразова грошова допомога², з часом стає нижчою (тобто на одну й ту ж саму суму грошей можна придбати для дитини меншу кількість товарів та послуг, ніж раніше).

Пошук шляхів вирішення гендерних питань і орієнтованість держави на підвищення народжуваності обумовлює створення кентавр-образу бажаної сучасної української жінки – це емансипована успішна бізнес-леді, прихильниця інновацій, умілий керівник, і, водночас, турботлива мати щонайменше трьох дітей, причому з кожною дитиною від дня її народження до, принаймні, одного року вона перебуває у відпустці по догляду за дитиною, піклуючись про немовля, знавець психології та педагогіки, й, безперечно, лагідна дружина, яка поважає свого чоловіка, та розторопна домогосподарка.

Адаптація жінок до нових соціально-економічних умов обумовила те, що вони поєднують виконання традиційно жіночих (берегиня сімейного “вогнища”) та традиційно чоловічих ролей (годувальник сім’ї). Останнє виникає ще й унаслідок того, що працюючий професіонал не здатен забезпечити собі та своїй сім’ї пристойний рівень життя (не інакше як ще одна кентавр-проблема – “працюючий жебрак” [5, с.125]).

Поряд з фактом, що для переважної більшості сімей, щоб утримувати дітей, необхідно й чоловіку й жінці займатись професійною діяльністю, парадоксальним виглядає зростання питомої ваги дітей, народжених жінками, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі. Так, в Україні у міських поселеннях і сільській місцевості у 1985 році частка дітей, які народились у жінок в незареєстрованому шлюбі, становила 8,3%, а у 2006 році така частка вже перевищувала 21%. Певну частину незареєстрованих народжень становлять діти, народжені жінками, які перебувають у консенсуальному шлюбі. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, питома вага жінок, які перебували у незареєстрованому шлюбі, становила 7%, а частка дітей, народжених жінками, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі, у 2001 році досягала 18% загальної кількості народжених. Навіть якщо припустити, що в кожному незареєстрованому шлюбі народилась дитина, то частка суто позашлюбних дітей залишається досить вагомою. Поширення офіційно не оформлених шлюбно-сімейних відносин обумовило їх визнання за Сімейним кодексом. Але, незважаючи на це, стосунки у консенсуальному шлюбі порівняно з традиційним не такі міцні, що спонукає до обмеження кількості дітей у партнерському подружжі.

Під час спеціальних досліджень формування і реалізації дітородних орієнтацій подружніх пар і сімей дослідники оперують поняттями наявна, очікувана, бажана кількість дітей в “їх визначеності, вмотивованості умовами життя населення і сімей” [12, с.283]. Якщо взяти до уваги, що кентавр-проблема може проявлятися по-різному та “існувати на підсвідомому рівні, коли людина навіть не підозрює, що є носієм парадоксальної свідомості й поведінки” [13, с.35], то, аналізуючи результати опитувань, необхідно бути обережним щодо висновків. Зацікавленість засобів масової інформації демографічними темами сприяла поширенню думок серед населення про важливість підвищення народжуваності.

---

² Подібно реальній заробітній платі.

Тому респонденти, які на момент опитування мають одну–дві дитини, на запитання: “Чи хотіли б Ви народити ще одну дитину, якщо для цього були б створені всі необхідні умови?” часто дають позитивну відповідь, вказуючи які саме чинники зашкоджують реалізації їх репродуктивних намірів. Але при створенні “необхідних умов” для народження ще однієї дитини в реальній ситуації певна частина з тих, хто був би не проти мати ще одну дитину, підсвідомо чи ні починає пошук нових чинників, через які необхідно відкласти народження дитини. Особистість може поєднувати ширий намір народити ще одну дитину і усвідомленість того, що цей намір вона ніколи не здійснить у реальному житті навіть при створенні необхідних умов. Як раніше зазначалось, парадоксальність особистої та суспільної свідомості й поведінки різко посилюється у періоди кризи і деформацій суспільних відносин, порушення соціальних зв'язків. Однак формуватись вона може й за відносно благополучних обставин. Так, на початку 80-х років А. Антонов писав, що “психологічна особливість багатьох подружніх пар, які проголошують бажання мати більше дітей, ніж вони вже мають, і які не реалізують його, полягає у своєрідному самообмані”, що “усування труднощів поліпшує умови життя сім'ї й сприяє більш повній реалізації рівня потреби у дітях, який вже існує, але не підвищує саму потребу у дітях” [14, с.73–74]. Малоймовірно, що матеріальні стимули спонукатимуть до народження ще однієї дитини у сім'ях, в яких потреба у дітях, що була сформована під впливом соціальної норми “не менше однієї дитини, але й не більше двох”, є вже реалізованою.

Кентавризм свідомості та поведінки (у т.ч. й репродуктивної поведінки) окремої людини відображає глибоку парадоксальність сучасного суспільного життя. Так, заходи щодо підвищення народжуваності мають патерналістський характер і спрямовані насамперед на ті категорії населення, які найбільш залежать від держави [15]. Водночас проголошується необхідність виховання людей нової якості, відповідно до вимог ринкової економіки: самостійних, матеріально незалежних, здатних до самозабезпечення. Але саме такі люди мають небезпідставну недовіру до держави, навіть коли вона їм пропонує дарунок. Все це впливає на формування парадоксальності особистості: усвідомлюючи цінність дітей для розвитку суспільства, людина відмовляється їх народжувати у цьому суспільстві.

В Україні в останні роки все частіше жінки вступають до шлюбу й починають дітонародження у старшому, ніж раніше, віці, вже після отримання вищої освіти та певних здобутків у професійній кар'єрі. Якщо частка дітей, народжених жінками віком 20–24 роки у 2001 р. перевищувала 41% від усієї сукупності новонароджених, то у 2006 р. цей показник помітно зменшився (37,5%), та відповідно зросли частки дітей, народжених жінками віком 25–29 років (з 26,5% у 2001 р. до 29,5% у 2006 р.), 30–34 роки (з 11,8% до 15,6%) та 35–39 років (з 4,3% до 5,4%). А державні соціальні програми орієнтовані здебільшого на допомогу молодим сім'ям. Так, серед пріоритетних напрямів стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року задля підвищення рівня народжуваності та розвитку сім'ї пропонується “вдосконалення реалізації житлової політики з метою посилення її демографічної спрямованості, зокрема розвитку системи молодіжних житлових комплексів та молодіжних житлово-будівельних кооперативів” [16,

с.164]. Позитивним можна вважати перегляд вікової межі, яка дозволяє визначати сім'ю як молоду³. Але аналіз статистичних даних щодо народжених другої черговості свідчить, що частки дітей, народжених другими у жінок вікових груп 20–24 та 25–29 років поступово скорочуються, а відповідно зростають частки народжених другими у жінок віком 30–34 (з 20,1% у 2001 до 26,2% у 2006) та 35–39 років (з 5,1% до 7,5%). Навіть прийнятні на період народження другої дитини житлові умови в багатьох сім'ях можуть знову перетворитися на проблему через необхідність виділення окремих кімнат різностатевим дітям, обладнання робочого місця для нового школяра, влаштування більшого простору підростаючому підлітку тощо. І таким сім'ям потрібно витратити певні кошти на навчання дітей та вирішувати самотужки без будь-яких пільг житлові питання.

Кентавр-явищем, на нашу думку, є й соціальне сирітство – виховання дітей у будинках-інтернатах, які мають живих батьків, що відбувається за мирних часів, в умовах підвищення рівня добробуту. Спрямованість державних заходів на посилення значущості сім'ї, родини аж ніяк не збігається з тенденціями сучасного кінематографічного мистецтва у відображенні цього явища.

Таким чином, більшості проблем, пов'язаних з дітородною активністю, притаманний парадоксальний характер, що вказує на необхідність застосування комплексного підходу до розробки заходів, спрямованих на заохочення населення до дітородження. “Економічний” парадокс дітородної активності полягає у тому, що істотний розрив між низьким рівнем життя переважної більшості населення України та високими європейськими життєвими стандартами обумовлює обмеження кількості дітей у подружжя, однак, як правило, заможні сім'ї характеризуються малодітністю. Проблема поєднання жінкою функцій материнства та невинне підвищення нею своєї професійної майстерності як умова збереження її конкурентоспроможності на ринку праці, на тлі слабого розвитку ринку соціальних послуг, перетворюється на кентавр-проблему. Необхідність зробити вибір передбачає відмову або від ще однієї дитини, або від подальшого кар'єрного росту. Патерналістський характер багатьох демополітичних заходів суперечить формуванню працівників “ринкової” якості, здатних до самозабезпечення. Владні структури через надання грошової допомоги заохочують сім'ї до збільшення кількості дітей, та водночас стають головними дійовими особами процесів, що закріплюють недовіру населення до держави, посилюють тривогу батьків за майбутнє своїх дітей. Нехтування наявності парадоксальності тільки посилює її та обумовлює короткочасність ефекту багатьох соціальних заходів, спрямованих на підвищення дітородної активності.

---

³ На відміну від першої редакції постанови Кабінету Міністрів “Про затвердження Порядку часткової компенсації відсоткової ставки кредитів комерційних банків молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла”, № 853 (ОВУ №23, 2003), в якій зазначалось, що позичальником може бути молода сім'я або самотній молодий громадянин, які отримують у комерційному банку кредит на будівництво (реконструкцію) чи придбання житла, в якій чоловік і дружина віком до 30 років включно, в редакції Постанови Кабінету міністрів 988 (988-2004-п) від 28.07.2004 внесено зміни: “Позичальником може бути молода сім'я, в якій чоловік та дружина віком до 35 років включно; неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 35 років включно має неповнолітніх дітей (дитину); самотні молоді громадяни віком до 35 років включно”.

Джерела

1. *Молода сім'я в Україні: проблеми становлення та розвитку: Тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2002 року.* – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 140 с.
2. *Здоров'я дітей та жінок в Україні.* – К.: Кабінет Міністрів України за сприяння ЮНІСЕФ, ПРООН та ін. міжнародних організацій, 1997. – С. 152.
3. *Узик А.* Ценностные ориентации и семейное поведение городского населения современной России // Демографические исследования. – 2006. – № 5, http://demographia.ru/articles_N/index.html?idR=20&idArt=684
4. *Тощенко Ж.Т.* Кентавр-проблема в познавательной и преобразующей деятельности человека // Социологические исследования. – 2005. – № 6. – С. 3–14.
5. *Козырев Г.И.* Может ли внутриличностный конфликт быть кентавр-проблемой? // Социологические исследования. – 2006. – № 12. – С. 122–126.
6. *Мнацаканян М.О.* Парадоксальный человек в парадоксальном обществе // Социологические исследования. – 2006. – № 6. – С. 13–19.
7. *Гаррі С. Беккер.* Економічний погляд на життя (Нобелівська лекція, 9 грудня 1992 року) <http://nobel.org.ua/images/laureats/6/1992/becker.pdf>
8. *Становище сімей в умовах малих міст України: Держ. доп. про становище сімей в Україні (за підсумками 2004 р.) / Т.Ф. Алексеєнко, Т.В. Говорун, Н.Г. Гойда та ін.* – К.: Гопак, 2006. – 226 с.
9. *Раннє дитинство: стан, проблеми, перспективи розвитку.* – К.: Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 116 с.
10. *Сім'я в умовах становлення незалежної України (2001–2003 роки): Державна доповідь про становище сімей в Україні (за підсумками 2003 року).* – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 254 с.
11. *Стешенко В.С.* Експеримент з багатьма невідомими. Чи можна “переламати” кризову демографічну ситуацію з допомогою підвищення виплат на новонароджених?// Дзеркало тижня / Людина. – № 9 (537), 12 – 18 березня 2005 р.
12. *Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії / НАН України. Інститут економіки; за ред. В. Стешенко.* – К., 2001. – 560 с.
13. *Тощенко Ж.Т.* Кентавр-проблема как особый случай парадоксальности общественного сознания // Вопросы философии. – 2002. – № 6. – С. 29–37.
14. *Антонов А.И.* Снижается ли ценность детей? / Рождаемость: известное и неизвестное. – М.: Финансы и статистика, 1983. – С. 70–79.
15. *Малева Т.М., Синявская О.В.* Социально-экономические факторы рождаемости в России: эмпирические измерения и вызовы социальной политике. http://spero.socpol.ru/docs/N5_2006-70_97.pdf

16. *Стратегія* демографічного розвитку на період до 2015 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 р., № 879. Офіційний Вісник України. – 2006. – № 26. – К.: Міністерство юстиції України. – С.161–168.

Анотація. Парадоксальність проблем детородної активності состоить в одночасному існуванні і поєднанні взаємовиключаючих процесів і явищ. Ігнорування парадоксальності при розробці заходів по підвищенню детородної активності призводить до посилення суперечностей в цій сфері, відсутності очікуваного результату або тимчасовості ефекту, непередбачуваності деяких наслідків.

Summary. The essence of paradoxicality of the childbearing activity problems consist in the simultaneous existence and the combination of processes and phenomena which is alternative. Neglect of the paradoxicality at working out of the childbearing activity measures reduce to strengthening of contradictions in this sphere, lack of due result or to short-term effect, some unforeseen consequences.

Стаття надійшла до редакції журналу 23.07.2007 р.